

คุณค่าพุทธศิลป์ ศึกษาเฉพาะกรณีเกี่ยวกับพระพุทธรูปยุคทวารวดี
ในจังหวัดสุพรรณบุรี

Buddhist Arts Value: A Case Study of Buddha Image in Davaravati Period
in Suphanburi Province

ธนัชพร เกตุคง

Thanutchaporn Ketkong

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

E-mail: thanutchaporn019@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 28 มิถุนายน 2567

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 30 มิถุนายน 2567

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 มิถุนายน 2567

บทคัดย่อ

พุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา ปรากฏเป็นลักษณะของพระพุทธรูปในสมัยทวารวดี เป็นสิ่งที่สะท้อนความงดงามของศิลปะ เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญในการศึกษาโบราณคดีสมัยทวารวดี นักวิชาการต่างสันนิษฐานกันว่าบริเวณเมืองอู่ทองมีมนุษย์อยู่อาศัยมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และพุทธศิลป์ยุคทวารวดี เข้ามาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ แต่ตามหลักฐานมีนักวิชาการโบราณคดี ด้านประติมากรรม สถาปัตยกรรมและจารึก พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาประมาณพุทธศตวรรษ ที่ ๘-๑๐ เนื่องจากพบพุทธศิลป์ประติมากรรมดินเผารูปปลายเส้นรูปภิกษุสาวก ๓ รูป ครองจีวรทำท่าบิดนทบาท ซึ่งเป็นเป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดกว่าที่อื่นๆ จึงเชื่อกันว่าผู้คนในบริเวณเมืองอู่ทองนี้คงจะรู้จักและเริ่มนับถือพระพุทธศาสนามาก่อนแล้ว ซึ่งในบทความวิชาการนี้ผู้เขียนจะนำเสนอเกี่ยวกับคุณค่าพุทธศิลป์ทวารวดีที่ปรากฏในรูปแบบของเจดีย์และโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ ล้วนแล้วทำให้เกิดคุณค่าในด้านต่างๆ ซึ่งมีประเด็นหลักอยู่ 5 ด้านด้วยกันคือ คุณค่าทางด้านศาสนา เมื่อศาสนาเกิดขึ้นก็ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ศาสนา จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา เพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเพื่อศาสนิกชนจะได้ทำพิธีหรือเคารพบูชาทำให้เกิดความสงบทางด้านจิตใจและช่วยส่งเสริมให้คนเป็นคนดีสร้างความดีละเว้นความชั่วพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น คุณค่าทางประวัติศาสตร์ นำมาพัฒนาต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้ชุมชนและคุณค่าทางสังคม ทำให้เกิดการสำนึกรักบ้านเกิด ภูมิใจในบ้านเกิดที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อันมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและน่าภาคภูมิใจ

คำสำคัญ: คุณค่า, พุทธศิลป์, พระพุทธรูป, ยุคทวารวดี

ABSTRACT

Buddhist art in Buddhism, it seems to be the appearance of a Buddha image in the Dvaravati period, is something that reflects the beauty of art. U-Thong Ancient City Suphanburi Province is an ancient city that is important in the study of archeology in the Dvaravati period. Scientists have assumed that the U-Thong area has been inhabited by humans since prehistoric times. and Buddhist art from the Dvaravati period Entered in the 3rd century BC, but according to evidence there are archeological scientists sculpture architecture, and inscriptions show that the spread of Buddhism began around the 8-10th Buddhist centuries because Buddhist art was found in terracotta sculptures with line drawings of three monks wearing robes doing alms, which is the oldest evidence. Therefore, it is believed that people in this area of U-Thong City probably knew and started practicing Buddhism earlier. In this academic article, the author will report on the value of the Buddhist art of Dvaravati, which appears in the form of pagodas ancient sites, and Various antiquities. all of which create value in different areas. which has five main themes: religious values When religion emerged, art was used as a means to spread religion. Therefore, an image of Buddha was created. It depicts the Buddha so that religious people can perform ceremonies or pay homage to him. It creates peace of mind and helps to encourage people to be good people, do good deeds, and refrain from evil, generating income for the community and social value causing a feeling of love for one's hometown, Proud of the hometown that has historical evidence that has a long and proud history.

Keywords: Buddhist Arts, Value, Buddha Image, Davaravati

1. บทนำ

เมื่อครั้งพุทธกาลมีเรื่องเล่าขานต่อกันมาว่า ในช่วงที่พระพุทธองค์เสด็จไปทรงเทศนาโปรดพระพุทธมารดา บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระเจ้าปเสนทิโกศล มีความรำลึกถึงพระพุทธองค์ ด้วยมิได้ทรงเห็นเป็นเวลานาน จึงตรัสให้นาย ช่างทำพระพุทธรูปขึ้นด้วยไม้แก่นจันทน์แดง ประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธองค์เคยประทับ ครั้นพระพุทธองค์ เสด็จกลับลงมาจากดาวดึงส์ถึงที่ประทับ ด้วยพระบรมพุทธานุภาพ บันดาลให้พระพุทธรูปแก่นจันทน์ เลื่อนหลีกจากพระพุทธรูปอาสน์ทำท่าจะอันตรธานหายไป พระเจ้าปเสนทิโกศลนึกเสียดาย จึงทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงตรัส “ห้าม” พระแก่นจันทน์ มิให้อันตรธานไปไหน พระพุทธองค์สั่งให้พระเจ้าปเสนทิโกศลรักษาพระแก่นจันทน์นั้นไว้ (กลายเป็นที่มาของพระพุทธรูปปางห้ามพระแก่นจันทน์) หากเชื่อตามนี้ ก็แปลว่า พระแก่นจันทน์ คือพระพุทธรูปองค์แรกของโลก เพราะมีอายุร่วมสมัยกับยุคพุทธกาล ย่อมเก่าแก่กว่าการสร้างพระพุทธรูปในสมัยคันธารราฐ โดยชาวกรีก เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 4

ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า พระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนหวังตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้และมองว่าการได้กราบไหว้สักการบูชาพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เมื่อนึกถึงหลักคำสอนแล้วนำมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันทำให้เกิดความสงบสุขทางด้านจิตใจ อิทธิพลหรืออำนาจของแรงศรัทธาที่เกิดจากพระพุทธรูปเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชน จึงทำให้เห็นว่าคุณค่าพุทธศิลป์เป็นงานที่แฝงอยู่ด้วยปรัชญา ความคิดและจิตวิญญาณของผู้ที่สร้างขึ้นพร้อมกับความเชื่อและความศรัทธา ศาสนิกชนที่ได้พบเห็นก็รู้สึกถึงความสงบและเกิดความศรัทธาในพุทธศิลป์ที่ปรากฏ ภายหลังพุทธปรินิพพาน พุทธบริษัทต้องการน้อมระลึกถึงพระพุทธคุณของพระองค์และปรารถนาที่จะแสดงความเคารพสักการบูชา ดังท่านพระอานนท์ทูลถามพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ตรัสถึงสังเวชนียสถาน คือ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นสถานที่ระลึกถึงพระพุทธองค์ภายหลังมีพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 8 แห่ง เรียกว่า “ธาตุเจดีย์” เป็นสถานที่เคารพสักการบูชาของพุทธบริษัท สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “พุทธสถาน” คงได้รับการดูแลรักษา การทำนุบำรุง และการประดับประดาเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส ตามแนวคิดและจิตนาการของพุทธบริษัท ต่อมาก็พัฒนาการมาเป็นงานศิลปกรรมของพระพุทธศาสนา รวมเรียกว่า “พุทธศิลป์หรือ พุทธศิลปะ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2539, หน้า 108) โดยแรกเริ่มนั้นการสร้างพุทธศิลปกรรมมีมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เช่น อนุสาวรีย์หินทรายสร้างเซตวันวิหารถวายเป็นวัด ซึ่งประกอบด้วยเสนาสนะอันเป็นพุทธศิลปกรรมทั้งดงามและเป็นที่พักพิง คือ มีความสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม ความว่าอนุสาวรีย์หินทรายที่เห็นพระอุทยานของเจ้าเชตราชกุมารซึ่งเป็นสถานไม่ไกล ไม่ไกลนักจากหมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก ชาวบ้านที่มีความประสงค์ไปมาได้ง่าย กลางวันมีคนน้อย กลางคืนเงียบมีเสียงอีกทีก็น้อย ปราศจากกลิ่นไอคน เป็นสถานควรแก่การประกอบกรรมในที่ลับของมนุษย์ชน สมควรเป็นที่สักการ (วิ.จ. (ไทย) 7/256/87-89) พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีระเบียบแบบแผนของพิธีกรรม หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักที่พึ่งทางจิตใจให้เกิดสันติสุขในสังคม และยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม อิทธิพลที่ได้รับทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ นั้น ได้ถือกำเนิดขึ้นหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อมีการสังคายนานาพระไตรปิฎกเกิดขึ้นส่งผลให้การถ่ายทอดวิทยาการทางด้านพุทธศาสตร์มีรูปแบบที่หลากหลาย และแตกต่างกันออกในขณะที่ตำรามุ่งถ่ายทอดพุทธประวัติและชาดกต่างๆ แต่ศิลปะก็ถือเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ที่ได้ผลเช่นกัน พุทธศิลป์จึงแพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว จนเกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมา (วัชรินทร์ บัวจันทร์, 2554, หน้า 5) จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนประเทศไทยประมาณ พ.ศ. 236 สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกา โดยการส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ 9 สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์อินเดีย ขณะนั้นประเทศไทยอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ โดยการนำของพระโสณะและพระอุตตระเป็นพระเถระชาวอินเดียได้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบนี้ สำหรับประเทศไทยมีหลักฐานที่อ้างอิงได้ คือ ธรรมจักรและกวางหมอบที่ขุดพบที่บริเวณปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม เป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดีมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 ศิลปกรรมดังกล่าว มีลักษณะเช่นเดียวกับศิลปะสมัยเดียวกับของอินเดีย หลังจากนั้นพุทธศิลปวัตถุได้วิวัฒนาการไปตามอิทธิพลของพุทธศาสนาที่แผ่ไปในยุคหลังๆ เช่น ลังกาปุ๊กกัม และเขมรพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยหลายครั้งและแต่ละครั้งมีความแตกต่างกันทั้งในด้านคำสอนและผลของ

การเข้ามาเผยแพร่ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ยุค คือ ยุคเถรวาทแบบอโศก ยุคมหายาน ยุคเถรวาทแบบ พุกามและยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ยุคทวารวดีตรงกับยุคเถรวาทแบบอโศกพุทธศิลป์ในยุคนี้ที่เป็นสลูป หรือ เจดีย์ปรากฏในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ (กรมศิลปากร โบราณคดี และประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี, 2533) หน้า 215) พุทธศิลป์ในสมัยทวารวดีแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ทวาร วดีตอนต้น ส่วนใหญ่สร้างด้วยหินขนาดใหญ่มีลักษณะคล้ายพุทธรูปในสมัยคุปตะของอินเดีย แต่การสร้างยังไม่ ประณีตทำให้พระพุทธรูปในยุคนี้ดูค่อนข้างกระด้าง ทวารวดีตอนกลางการสร้างมีความประณีตกว่าตอนต้น มาก พระพักตร์มีลักษณะแบนกว้างและสั้น เครื่องขริม พระโอษฐ์กว้างและแบะพระเนตรโปนมีทั้งที่สร้างด้วยหิน แข็งที่ขนาดใหญ่โต แบบลอยองค์และจำหลักนูนกับที่สร้างด้วยสำริดซึ่งมีขนาดเล็กประมาณครึ่งฟุต ทวารวดี ตอนปลายเป็นลักษณะผสมผสานกันระหว่างศิลปะศรีวิชัยและอุทงพอบที่จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ พระพุทธรูปในสมัยนี้ได้สร้างปางต่างๆ เมืองโบราณอุทงเป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี มีผังเมืองเป็นรูปวงรี ตัวเมืองมีคูน้ำคันดินล้อมรอบภายในตัวเมืองและบริเวณโดยรอบมีซากโบราณกระจายอยู่ไม่น้อยกว่า 20 แห่ง ห่างออกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นที่ตั้งของโบราณสถานคอกช้างดิน กลุ่มศาสนสถานและสิ่งก่อสร้าง เนื่องในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ลัทธิไศวนิกาย เมืองโบราณอุทงมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 หรือ ประมาณ 1,000-1,400 ปีที่ผ่านมา เป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัตถุ และวิทยาการต่างๆ ใน อดีต อันมีผลจากการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับการรับวัฒนธรรมจากประเทศอินเดีย ก่อให้เกิด รูปแบบทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ทวารวดี” มีลักษณะที่สำคัญคือ การวางผังเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ การ นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทการสร้างศาสนสถานด้วยอิฐขนาดใหญ่และการมีรูปแบบทางศิลปกรรมเฉพาะ ของตนเอง เมืองอุทงเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาของยุคทวารวดีเป็นเมือง โบราณที่ได้รับการศึกษาทางโบราณคดีมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทยและเป็นศูนย์กลางทางศาสนาที่ เก่าแก่ที่สุดของรัฐทวารวดี เพราะได้ค้นพบแผ่นดินเผารูปพระสงฆ์อุ้มบาตร ลักษณะเป็นแผ่นดินเผาสีน้ำตาล เป็นภาพพระภิกษุสามองค์ยืนอุ้มบาตรทรงครองจีวรห่มคลุม คือ ห่มจีวรคลุมทั้งสองบ่าถึงข้อมือ จีวรมีลักษณะ เป็นริ้วชัดเจน ทรงอุ้มบาตรทรงกลมปฏิบัติวัตรคือการออกบิณฑบาตในยามเช้าและพบภาพปูนปั้นพระพุทธรูป นาคปรกอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9-10 (มีอายุประมาณ 1,600-1,700 ปี) มีรูปแบบคล้ายกับศิลปะสมัยอมรวดี ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย (สฤชดีพงศ์ ชุนทรง, โบราณคดีช่วงก่อนสมัยทวารวดี, บทคัดย่อ)

2. แนวคิดพุทธศิลป์เกี่ยวกับพระพุทธรูป

มนุษย์เกี่ยวข้องกับศิลปะซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นในสังคมมนุษย์ทั้งในด้านผู้ชื่นชมศิลปะและจิตรกร ผู้สร้างสรรค์ผลงาน เมื่อศิลปะมีความจำเป็นเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นคำถามเกี่ยวกับศิลปะจึงเป็น หน้าที่ของมนุษย์ที่จะเป็นผู้หาคำตอบ เพื่อแสดงทัศนคติต่อคำถามที่เกี่ยวกับศิลปะในประเด็นต่างๆ พระพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลต่อศิลปะและวัฒนธรรมในสังคมไทย การสืบทอดประสบการณ์ทางศิลปะก่อให้เกิด ทัศนคติทางคุณค่าหรือสุนทรียะ ศิลปะในสังคมไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ศิลปะในพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นถึงเรื่องความงามเป็นการเฉพาะ แต่มีบางแง่มุมที่สัมพันธ์อยู่กับความจริง (reality) และความดี (goodness) พระพุทธศาสนากล่าวถึงธรรมะเป็นเรื่องหลัก ซึ่งก็คือความจริงที่เป็นจริง และกฎเกณฑ์ธรรมชาติ (nature law) กล่าวคือ ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย การอิงอาศัยเกื้อกูลเป็นเหตุเป็น

ผลซึ่งกันและกันในธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ อาการต่างๆ นั้น มีความเป็นปกติธรรมดาของมันเองและมีความงามอยู่ในตัวเองแล้ว เป็นความงามทางภววิสัย เป็นสุนทรียภาพในลักษณะหนึ่ง (มโน พิสุทธิรัตนานนท์, 2547), หน้า 101)

3. พุทธศิลปกรรม

เป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า (ชัชชนะ ปิ่นเงิน, 2552, (อัดสำเนา)) เป็นเหตุให้ได้สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธาอุปสาทะประพฤติปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ตรง การสืบทอดงานพุทธศิลป์นั้นพระมหากษัตริย์ในอดีตได้ ความสำคัญและเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรือง ชาวพุทธเชื่อกันว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แห่งความเคารพที่ชาวพุทธมีต่อพระพุทธองค์ เกิดขึ้นสมัยพระเจ้ากนิษกะเป็นครั้งแรกในดินแดนประเทศอินเดียทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่ชาวกรีกเคยมีอำนาจปกครองมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชทรงยกทัพเขาไปบูรณาราว พ.ศ. 217-218 (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, 2537, หน้า 29)

4. พุทธศิลป์

เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานด้านพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านจิตกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม โดยไม่เลือกว่าจะเป็นมหาสถานหรือเถรวาท (วัชรินทร์ บัวจันทร์, 2554), หน้า 5) พุทธศิลป์คือเจดีย์ที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่หรือวัตถุ ที่สมควรเคารพบูชาเจดีย์ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ คือสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บริโภคเจดีย์ คือ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยใช้สอย ธรรมเจดีย์ คือสถานที่บรรจุพระธรรมหรือบรรจุพระพุทธรูป และอุทเทสิกเจดีย์คือพระพุทธรูป พุทธศิลป์จึงหมายถึงงานศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นการอุทิศและรับใช้ด้านศาสนาโดยตรง ก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาโดยอาศัยองค์รวมของการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีระเบียบแบบแผนของพิธีกรรม หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักที่พึ่งทางจิตใจให้เกิดสันติสุขในสังคมและยึดถือต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม อิทธิพลที่ได้รับทางศิลปกรรมเชิงพุทธศิลป์และสถาปัตยกรรมต่างๆ นั้น ได้ถือกำเนิดขึ้นหลังจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อมีการสังคายนา พระไตรปิฎกเกิดขึ้นส่งผลให้การถ่ายทอดวิทยาการทางด้านพุทธศาสตร์ มีรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไปในขณะที่ตำรามุ่งถ่ายทอดพุทธประวัติและชาดกต่างๆ แต่ศิลปะก็ถือเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดหลักจริยศาสตร์ที่ได้ผลเช่นกัน พุทธศิลป์จึงแพร่ขยายออกไปอย่างรวดเร็วจนเกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และสืบทอดถึงปัจจุบัน

5. คุณค่าพุทธศิลป์

สะท้อนให้เห็นมุมมองคุณค่าในมิติหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) อามิสบูชา คือการบูชาด้วยอามิส (2) ธรรมบูชา คือการบูชาด้วยธรรม” (อง.ทูก. (ไทย) 20/157/124) ในมังคัสถกที่ปณี พระสิริมงคลจารย์ อธิบายเกี่ยวกับการบูชาไว้ 2 ประการเช่นเดียวกัน

กล่าวคือ การบูชาด้วยอามิส และการบูชาด้วยการปฏิบัติฯ การบูชาด้วยสักการะ มีดอกไม้เป็นต้นและด้วยปัจจัย 4 ชื่อว่าอามิสบูชา, การบูชาด้วยการปฏิบัติ ชื่อว่าปฏิบัติบูชาในอรรถกถา ท่านยังได้อธิบายเพิ่มเติมไว้อีกว่า “การบูชาด้วยการทำสักการะ เคารพ นบนอบและการไหว้ ชื่อว่าบูชา” โดยกำหนดบุคคลอย่างสูงสุด พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสาวก ชื่อว่า บูชานายบุคคล, จริงอยู่ ท่านเหล่านั้น เรียกว่า บูชานายบุคคล เพราะทำภาวะแห่งการบูชาที่บุคคลทำในตนแม้เล็กน้อย นำประโยชน์สุขมาให้ตลอดกาลนาน เหตุเพราะเป็นทักณินนุบุคคล” (มงคล (บาลี) 1/57-58/81-82) สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัส พระคาถานี้แกภิกษุทั้งหลาย ดังนี้ว่า “บุญของบุคคลผู้บูชาท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้า หรือพระสาวก ผู้ก้าวพ้นธรรมเครื่องเนิ่นช้า ผู้ข้ามความโศกและความรำไรได้แล้ว ผู้คงที่ ผู้ดับกิเลสได้แล้ว ผู้ไม่มีภัย แต่ที่ไหน อันใครๆ ไม่อาจนับได้ว่า บุญนี้มีประมาณเท่านี้ (ขุ.ธ.(ไทย) 25/195-196/43. พุทธวรรค ธรรมบท, และดูรายละเอียดในมงคล. (บาลี) 1/59/47/58)

ในอดีตได้ปรากฏหลักฐานว่าชาวโรมันได้ติดต่อกับชาวอินเดีย จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. 600 ชาวกรีก-โรมัน จึงได้สร้างพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ ขึ้นได้อย่างสวยงามเหมาะสมตามพุทธลักษณะ โดยได้อาศัยคุณลักษณะ 3 ประการ ในการสร้างพระพุทธรูป คือ 1) เนื่องจากเป็นชาวกรีก-โรมัน จึงได้ใช้สุนทรียภาพตามแบบฝรั่ง พระพักตร์ ก็มีลักษณะงามตามแบบฝรั่ง เช่น พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์เล็ก พระขนง วาดเป็นวงโค้ง บรรจบกันเหนือคิ้วพระนาสิก ประภามณฑล เป็นรูปวงกลมเกลี้ยง อยู่เบื้องหลังพระเศียร 2) กระทำตามคัมภีร์มหาบุรุษลักษณะ (ที.ปา. 11/ 157/130.และ11/159-193/130,171. อ้างถึงในพุทธทาสภิกขุ, พุทธประวัติจากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ม.ป.ป., 2532), หน้า 31-40) มีลายธรรมจักรบนฝ่าพระหัตถ์ 3) เกิดจากความชาญฉลาดของช่างที่ ว่าจะทำอย่างไร จึงจะให้ผู้เห็นประติมากรรมนี้แล้วจะทราบได้ทันทีว่ารูปดังกล่าวเป็นของพระองค์ ส่วนการสร้างพระพุทธรูปจริง ๆ นั้นเริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่ระหว่าง พ.ศ. 500 ถึง 550 เมื่อชาวกรีก ที่ชาวชมพูทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า "โยน" หรือ "โยนิก" โดย พระเจ้าเมเนันเดอร์ที่ 1 หรือ พระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครองแคว้นคันธารราฐ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟกานิสถาน) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อำนาจเขตไปทั่วบริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสาเกต หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถามของพระเจ้ามิลินท์ต่อพระนาคเสนจนทำให้พระเจ้ามิลินท์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบปวงจิวาสสนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือและแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้ก็คือ มิลินทปัญหาได้มีการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมทางพุทธศาสนามากมายในแคว้นคันธารราฐ ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้นมีลักษณะต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ (ปางพระพุทธรูป) พระพุทธรูปรูปแรกจึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือเมเนันเดอร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันธารราฐ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 หรือ 2,000 ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรกจึงเรียกรูปแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันธารราฐ โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกชาวกรีกนับถือกันในยุโรปมาสร้าง พระพุทธรูปแบบคันธารราฐจึงมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก็เป็นริ้วเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวรูปกรีก และต่อมาในภายหลัง ราวพุทธศตวรรษที่ 4-12 มีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปเป็นขนาดเล็ก ๆ (พระเครื่อง) บรรจุไว้ในพุทธเจดีย์ พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยนั้น มีทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และ จิตรกรรม พุทธศิลป์เหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาที่มาจากอินเดียในช่วงสมัย

พระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้จัดส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากชมพูทวีป โดยเฉพาะ ปฎิมากรรมนั้น พระพุทธรูปถือว่าเป็นองค์เปรียบ หรือสัญลักษณ์ แทนพระพุทธเจ้าเป็นหลักฐานสำหรับให้คนรุ่นหลังทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นปูชนียบุคคลที่มีพระองค์อยู่จริง ความโดดเด่นของพุทธศิลป์ในแต่ละแบบที่เกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน เช่น พุทธศิลป์แบบหริภุญไชยถูกผนวกรวมในพุทธศิลป์แบบทวารวดี พุทธศิลป์แบบเชียงแสน-ล้านนา อาจจะผนวกรวมไว้กับศิลป์แบบสุโขทัย ส่วนพุทธศิลป์แบบสุพรรณภูมิและอโยธยา หรืออยู่ท้องก็อาจจะนำมารวมไว้กับศิลปะแบบอโยธยา อิทธิพลของการสร้างสถาปัตยกรรมในอินเดียมีบทบาทต่อการสร้างสถาปัตยกรรมไทยดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ประเทศไทยเป็นต้นมา

ดังนั้น จากประวัติและพัฒนาการดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ลักษณะพุทธศิลป์ในยุคทวารวดี โดยเฉพาะทวารวดีเมืองอุทธรณ์ถือว่า ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบคุปตะจากอินเดีย เป็นยุคทอง ของอินเดีย ดังนั้น การสร้างรูปแบบประติมากรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์ เทวดาและมนุษย์ในสมัยทวารวดีอุทธรณ์นี้ จะมีลักษณะเป็นแบบคุปตะของอินเดียอย่างมาก สร้างขึ้นจาก อิทธิพลทางพุทธศาสนาศิลปะทวารวดีในประเทศไทยเจริญขึ้น จะเห็นว่า พระพุทธรูปสมัยทวารวดีอุทธรณ์ที่พบโดยมากมี 3 แบบ ได้แก่ แบบที่หนึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 13 มีลักษณะอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะ หลังคุปตะ และแบบอมราวดี เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น พระพุทธรูปสำริด อยู่ที่เจดีย์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13-14 มีลักษณะเป็นพื้นเมืองมาก เคียร พระพุทธรูปดินเผา พบที่เมืองอุทธรณ์จังหวัดสุพรรณบุรี และอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ซึ่งได้อิทธิพลของขอมและแบบลพบุรี เขามาปะปน แล้วการกำหนดอายุพระพุทธรูปสมัยทวารวดี กล่าวได้ว่าพระพุทธรูปสมัย อุทธรณ์ พบหลักฐานที่เก่าสุดคงได้แก่ชั้น สนวนฐานและชนดนาคพบที่เมืองอุทธรณ์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีหลายปาง แต่ปางที่โดดเด่นและมีความสำคัญและนิยมสร้างกันแพร่หลายได้แก่ พระพุทธรูปปางประทานพร ปางแสดงธรรมสองพระหัตถ์ ปางประทับนั่ง ห้อยพระบาท ปางสมาธิ ปางสมาธิมีนาคปรก และปางปริณิพพาน

จากการศึกษาข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับพุทธศิลป์ยุคทวารวดี ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณค่าพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา ศึกษาพุทธศิลป์ยุคทวารวดี และเพื่อวิเคราะห์คุณค่าพุทธศิลป์ยุคทวารวดีในจังหวัดสุพรรณบุรี พุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนาต่างก็ตั้งสมมุติฐานว่าเมืองอุทธรณ์เป็นเมืองหลวงของรัฐทวารวดี ศิลปะในแต่ละยุคจะทำให้ทราบถึงวิวัฒนาการการเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรมของชุมชน เส้นทางการติดต่อคมนาคม ใช้เป็นหลักฐานเพื่อตรวจสอบว่า เป็นยุคสมัยใดซึ่งเป็นข้อมูลที่ทำให้การศึกษาเหตุการณ์ต่างๆ พุทธศิลป์ยังให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ถูกต้องยิ่งขึ้น เพราะทำให้ทราบประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนโบราณดั้งเดิม คุณค่าพุทธศิลป์ยุคทวารวดี

เมืองโบราณอุทธรณ์ ในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเมืองสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในดินแดนไทย พบหลักฐานศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนาที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 13 หรือประมาณ 1,300 – 1,400 ปีมาแล้ว รูปแบบศิลปกรรมยังมีความใกล้เคียงกับศิลปะอินเดียซึ่งเป็นต้นแบบมาก อิทธิพลของศิลปะอินเดียที่ปรากฏในระยะนี้ได้แก่ศิลปะอมราวดี ศิลปะคุปตะและหลังคุปตะ โบราณวัตถุที่กำหนดอายุอยู่ในช่วงสมัยนี้ เช่น พระพุทธรูปหินสลักนูนแสดงพุทธประวัติตอนปฐมเทศนา ธรรมจักรพร้อมเส้าและแท่นฐานรองรับที่สมบูรณ์ที่สุดในดินแดนไทยซึ่งพบจากการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข 11

2. พุทธศิลป์ยุคทวารวดี มีความเป็นมาและมีความสำคัญในจังหวัดสุพรรณบุรีอย่างมาก จากการศึกษาของนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี นักวิชาการหลายท่าน ต่างมีความเห็นว่าพุทธศาสนาน่าจะเข้ามาถึงดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน นับตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 หรือก่อนสมัยทวารวดีแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เพราะปรากฏรูปแบบศิลปกรรมอินเดียแบบอมราวดีตอนปลาย ทำขึ้นในท้องถิ่นและเคยใช้ประดับศาสนสถาน คือ **แผ่นดินเผารูปพระสาวก 3 องค์อุ้มบาตรหม้อจิ๋วเป็นริ้วและชิ้นส่วนพระพุทธรูปขัดสมาธิพระบาทหลวมๆ** บนชนดนาค จึงเชื่อกันว่าผู้คนในบริเวณเมืองอู่ทองนี้คงจะรู้จักและเริ่มนับถือพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่งแล้ว และหลักฐานและหลักฐานพุทธศาสนาสมัยแรกเริ่มที่อู่ทองและปริมณฑล

3. การวิเคราะห์แนวคิดคุณค่าพุทธศิลป์ทวารวดีที่ปรากฏในรูปแบบของเจดีย์และโบราณสถาน โบราณวัตถุอื่นๆ ล้วนมีอิทธิพลและคุณค่าในด้านต่างๆ อาทิ การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม มีคุณค่าที่ควรแก่นุรักษ์ แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ความศรัทธาการนับถือพระพุทธรูปปางต่างๆ ในสมัยนั้น ที่คนในยุคปัจจุบันสามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ คุณค่าทางศิลปกรรม ทำให้รู้ถึงรูปแบบของศิลปกรรมในสมัยทวารวดี รูปแบบของศิลปกรรมที่พบในแหล่งโบราณสถานและในสถานที่ต่างๆ ได้ ในการศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชุมชนโบราณทำให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นงานฝีมือ สร้างเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวได้ เมื่อชุมชนเป็นอยู่ดีก็จะทำให้เกิดคุณค่าทางสังคม เกิดการสำนึกรักบ้านเกิด ภูมิใจในบ้านเกิดที่มีหลักฐานประวัติศาสตร์อันมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและน่าภาคภูมิใจ

6. บทสรุป

บทความนี้ได้ข้อค้นพบว่า พุทธศิลป์ก็เหมือนกับสิ่งต่างๆ โดยทั่วไป เมื่อเข้ามาแล้วก็จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั้งดีและเสื่อมลงตามสภาพแวดล้อม กาลเวลาและบริบทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายอย่าง เพราะสิ่งต่างๆ ในยุคปัจจุบันไม่แปรสภาพไปหลายอย่าง เช่น การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในโลกรปัจจุบัน การเข้าถึงโลกโซเชียล ที่สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นทั้งส่วนที่ดีและส่วนที่ไม่ดีได้เหมือนกัน สุพรรณบุรีเป็นเมืองที่ขึ้นชื่อได้ว่า มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก มีอายุที่ยาวนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ค้นพบจากนักวิชาการหลายๆ ท่าน ซึ่งจากหลักฐานต่างๆ ส่วนใหญ่ที่เป็นศิลปะในยุคสมัยทวารวดี จะค้นพบกันมากในภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งจังหวัดสุพรรณบุรีก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีสิ่งต่างๆ ที่ค้นพบมากมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองอู่ทองเพราะหลักฐานส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ทุกสิ่งทุกอย่างมีคุณค่าในทุกด้าน ความเป็นมา วิถีชีวิต ความเป็นมาวัฒนธรรมของเราในอดีต และบ่งบอกถึงคุณค่าเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตในยุคสมัยนั้นๆ สะท้อนความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นๆ จนมาถึงปัจจุบัน มีการเผยแพร่ สอดแทรกจัดทำโครงการเพื่อที่จะให้เด็กและเยาวชนได้รับรู้เรื่องของศิลปะต่างๆ ปลุกจิตสำนึกให้เขารับรู้ อนุรักษ์และรวบรวม รวมทั้งควรมีการจัดทำพิพิธภัณฑ์เพื่อให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา รับรู้เข้าใจ ถ้ายทอดความเป็นมาของศิลปะในยุคทวารวดี

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2533). **โบราณคดีและประวัติศาสตร์เมืองสุพรรณบุรี**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สารรังสรรค์.
- ชัชปนะ ปิ่นเงิน. (2552). **จ๊กกวางที่ปี่: ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณะล้านนา**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อ่างทอง สุพรรณบุรี – จังหวัดสุพรรณบุรี [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.suphan.biz/UtongMuseum.htm> [7 พฤษภาคม 2563].
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2547). **สุนทรีย์วิจัยกษณในจิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- วัชรินทร์ บัวจันทร์. (2554). **ศึกษาเรื่องแดนแห่งพลังศรัทธา**. ศิลปะนิพนธ์ศิลปะบัณฑิต, นครปฐม : คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2539). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1)**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สฤณีพงศ์ ชุนทรง. **โบราณคดีช่วงก่อนสมัยทวารวดี : ข้อมูลใหม่จากเมืองโบราณอุทอง, เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของเมืองอุทองจากหลักฐานทางโบราณคดี”**. รายงานวิจัย โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. (2537). **ศรันทวารวดีถึงศรีรัตนโกสินทร**. กรุงเทพมหานคร: ดานสุทธาการพิมพ์.